

Detaljplan för Skolan 2 (Släbro)

Kulturmiljöutredning

Översiktskarta som visar planområdets (rödmarkerat) placering i Oppeby, samt planområdet för intilliggande förskola (blåstrekat)

Inledning och syfte

I denna kulturmiljöutredning ges en kortfattad historisk beskrivning och en värdering av bebyggelsen inom planområdet. Dokumentet avslutas med en bildbilaga där arkivmaterial och fotodokumentation samlas.

Kulturmiljöutredningen ska utgöra ett fristående kunskapsunderlag för planarbetet. Den ska förutsättningslöst beskriva de värden som finns i området och förutsättningarna för deras omhändertagande. Sammanfattande råd och rekommendationer är framtagna för att visa hur kulturmiljölagstiftningens krav kan efterföljas med avseende på Plan- och Bygglagen.

Sammanfattning råd och rekommendationer

För att undvika skada:

- Befintliga skolbyggnader har betydande lokala och samhällshistoriska värden som bör omhändertas som resurser vid utvecklingen av planområdet. Med tillvaratagande av utpekade värden är förändringar möjliga, i vissa fall även önskvärda.
- Släbroskolans huvudbyggnad är av särskild vikt som ankare för områdets kontinuitet. Byggnadens karaktärsdrag bör skyddas i detaljplan.

För att stärka miljön:

- Kompletterande stadsbebyggelse väster om torget vid Regeringsvägen är önskvärd utifrån en värdering av Oppebys stadsplan. För ny bebyggelse bör gestaltungskrav ställas för att värna om stadsdelens karaktärsfulla bebyggelsesätt.

Planområdet i kontext – historik

Området präglas av bebyggelse som tillkommit under Oppebys expansiva fas efter andra världskriget. Oppeby är ett gott exempel på en förstad planerad efter folkhemmets funktionalistiska stadsplaneideal, ett sk ABC-samhälle (Arbete, Bostad och Centrum). Det betyder att Oppeby planerats med en särskild omsorg kring närservice, med skola, affärer, bank, post, bibliotek, etc. Detta karaktärsdrag lyfts fram i kommunens kunskapsunderlag, både i områdesinventeringen från 1985 ("Bebyggelse och miljöer") och i den kulturhistoriska inventeringen från 2019. Idag är närservicen mer begränsad, i linje med samhällsutvecklingen i stort. Fortfarande finns viss närservice – såsom skola, livsmedelsaffär och restaurang/café – integrerad i området, om än i mindre skala. I direkt anslutning till planområdet finns en

torgbildning som i enlighet med när servicens nedgång idag utgör en eftersatt miljö, vilket konstateras i den kulturhistoriska inventeringen från 2019.

I planområdet har folkhemmets skolarkitektur tagit form under två skeden. Släbroskolan (nuvarande namn gavs på 1990-talet) stod färdigställd 1954 efter ritningar av Tore Moxness. Den består av en huvudbyggnad (punkthus) med omgivande lågdelar för gymnastik, matsal och småskola.

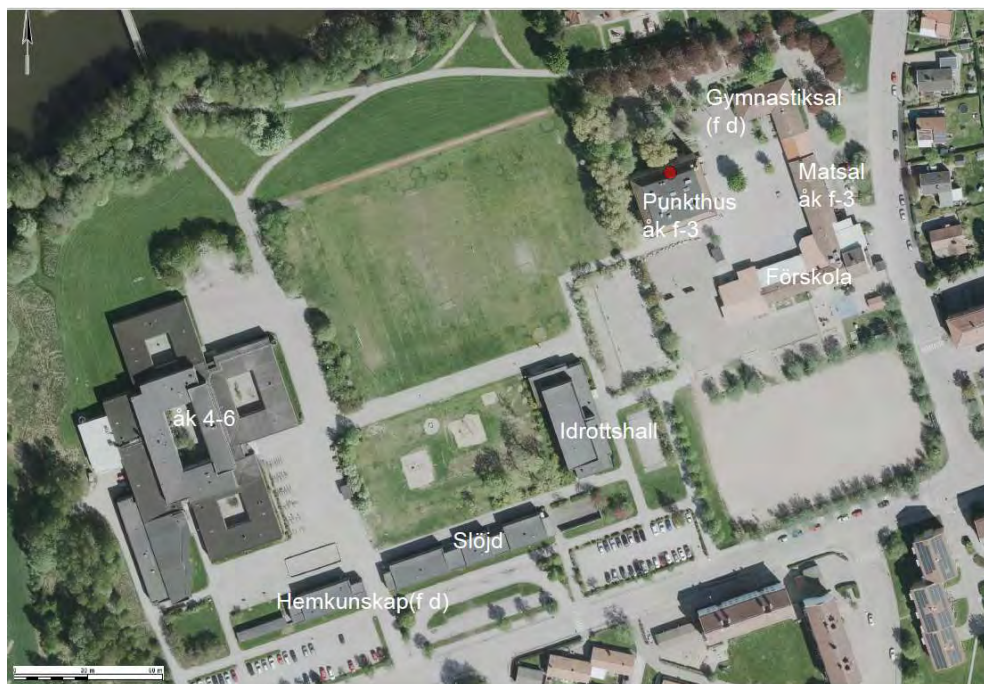
I ett senare skede byggdes Högstadieskolan (f.d. Oppebyskolan, idag del av Släbroskolan) som stod klar för inflyttning 1969. Skolan byggdes efter ritningar av arkitektkontoret Uddén och Wåhlström. Den följde andra ideal och prioriteringar.

I samband med att Högstadieskolan planlades utfördes även en förskola i Släbroparken, strax utanför planområdet.

Planområdet i kontext – sammanfattande värdering

Skolorområdet som helhet har ett stort samhällshistoriskt värde. Skolbyggnaderna beskrivs och värderas nedan. Områdets inneboende kvaliteter ligger både i dess uttryck för det tidiga folkhemmets stadsplaneideal och i dess särpräglade naturmässiga förutsättningar med dess topografi mot Nyköpingsån som gammalt kulturlandskap (Släbro med sina välkända fornminnen).

På en topografisk nivå har Släbroskolans huvudbyggnad en plats som ett "ankare" i området, kring vilket verksamheterna över tid har disponerats. Genom dess placering är områdets tyngdpunkt förlagd norrut, bort från Regeringsvägens torg och i riktning mot Nyköpingsån. Som en följd lämnas en lucka mot torget som inte har tillvaratagits i den befintliga stadsbyggnaden. Utifrån det historiska ABC-samhällets perspektiv kan denna lucka väster om torget uppfattas som en ofullbordad lösning

Flygfoto över de befintliga skolbyggnaderna, med beskriven användning idag

Släbroskolan – historik och beskrivning

Släbroskolan intar en särskild plats i Nyköpings historia eftersom det var den första nya skoletableringen efter Östra skolan, dvs den första nya skolan på nära 50 år. Det var med andra ord en länge efterlängtat utveckling som möjliggjorde denna expansion. Den byggdes under den epok som ibland kallas folkhemmets guldålder. Arkitekten Tore Moxness var under denna tid en framgångsrik skolhusarkitekt. På just Östra skolan ritade han en kompletterade skolbyggnad dessförinnan och en idrottshall därefter. Runt om i landet finns flertalet skolbyggnader som han varit arkitekt till.

Släbroskolans huvudbyggnad utmärker sig som ett högre punkthus, en tydligt publik byggnad utan korridorer, rejäla våningshöjder och en planform med hög generalitet. Byggnaden är uppförd i genomgående gedigna material, med fasader av gult tegel i munkförband. Ett större fönsterparti med högresta fönster på den norra fasaden förser trapphuset och de allmänna ytorna med dagsljus. Små livskillnader framhäver fasadens utformning. Byggnadens övriga fönstersättning är också strängt regelbunden. En klocka bildar ett diskret ornamentalt inslag. I interiören återkommer samma gula tegel som i fasaden. Som påkostat och gediget material märks främst golvbeläggningen i korridorer och trapphus som är av marmor, sannolikt kolmårdsmarmor. Stenen används även i golvsocklar, fönsterbänkar och vissa dörrömfattningar.

Under senare tid har de generösa hallarna på varje våningsplan byggts igen med grupprum och toaletter i trapphuset. Till dessa senkomna tillägg hör även ett omfattande ventilationssystem som stör dessa allmänna kommunikationsytor. Tilläggen framstår dock som reversibla. Byggnadens generalitet, till vilken även den generösa vinden hör, tillåter andra framtida lösningar.

Släbroskolan – sammanfattande värdering

Släbroskolans värden är iögonfallande, även om sentida tillägg döljer en del. I ett Nyköpingsperspektiv framstår byggnaden som en viktig årsring för folkhemsepoen. Värdet ligger också omsorgen kring kvalitativa material och hantverksutförande. Rumsligt finns kvaliteterna i det publika anslaget, med stora ljusinsläpp och den ovan nämnda generaliteten med avseende både på rumsorganisation och rumshöjd. Byggnadens utformning gör andra användningsområden (än skola) som fullt tänkbara utan att äventyra miljöns kvaliteter. En del av byggnadens karaktär går dock förlorad om den inte längre har publik eller åtminstone utåtriktad verksamhet.

Släbroskolans lågdelar utgör delar av en hel miljö. Utifrån arkitektonisk och stadsbyggnadsmässig synvinkel utgör dock punkthuset den viktigaste delen av anläggningen. Det utgör "ett ankare" både för det kollektiva minnet och för områdets topografi.

Högstadieskolan – historik och beskrivning

Skolbyggnaden präglas av en tid då folkhemmet står inne i rekordåren och har påbörjat verkställandet av miljonprogrammet. Stora delar av samhällsbygget var vid denna tidpunkt starkt influerat av ett strukturalistiskt tänkande som kom till uttryck både i bostads- och kontorsbyggande, men även i skolbyggandet. Inför det stora

bebyggelsestrycket och en påföljande decentraliseringspolitik utarbetade Byggnadsstyrelsen ett rationellt system för byggande, den sk "bygglådan". Arkitekterna till högstadieskolan, Uddén och Wåhlström, verkade i denna rörelse med skolbyggnad som specialitet och expertis. Olle Wåhlström var även ledare för skolhusgruppen på Statens institut för byggnadsforskning (SIB). Tillsammans var de en av tidens ledande skolhusarkitekter. Gösta Uddén kom att kröna sin bana med Tensta Gymnasium, en synnerligen ambitiös och genomarbetad satsning, som bidrog till att ge miljonprogramsförorten en humanistisk prägel. Byggnaden har nyligen beskrivits som en av de byggnader som definierade 1980-talet.

Högstadieskolan i Oppeby är i jämförelse mer utav en standardprodukt, men av hög kvalitet. Byggnaden håller en sträng rationell struktur med inslag av decentralisering. Den inåtvända orienteringen kring atrium är typisk för tidens byggnadsideal.

Som sentida betraktare slås man av att den enkla arkitekturen präglas av hög detaljeringsnivå och genomritade lösningar. Utformningen är resultatet av en mångårigt förfinat projekteringskunnande. Den geometriska strängheten förtydligas och bärs upp av väl genomförda detaljer. Fasadyornas rena geometrier har prioriterats. Tegelmurarna får en viss dramatisk effekt genom de relativt slutna fasaderna. Fönsteröppningarna bildar smala slitsar med fönsterkarmarna till största del dolda av murverket. I kombination med de utvändiga fönstersmygarna betonas därigenom murverkets dominans. Den långtgående integrationen av fönsterna i fasaden har säkerligen inte underlättat underhållet, men utgör likväl en viktig del av gestaltningen. En annan genomarbetad exteriör detalj är sockelmurarna i rå betong med krön täckta av kopparplåt utförd med hög hantverksmässig skicklighet. Det väl utförda plåtarbetet gör den enkla detaljen dekorativ. Interiört får materialen också spela en viktig funktion i gestaltningen. I matsalen återkommer fasadteglet på insidan, vilket förhöjer den gedigna upplevelsen och stärker samspelet mellan utsida och insida. Fasadteglet spelar också en huvudroll i klassrumskorridorerna där de bildar fält som ramar in de vertikala dörrpartierna. För golven spelar de bruna klinkerplattorna en huvudroll i de publika utrymmena. I dessa rum är undertaken väl gestaltade med tidstypisk sinusprofilerad fiberskiva som bildar rena geometrier mot anslutande byggnadsdelar. För att passa in i miljön har en cylinderformad belysningsarmatur i perforerad plåt tagits fram. Fönsterbröstningarna har sin egen grammatik med ett skivmaterial som också bearbetats för att passa som radiatorskydd. Den stora aulan har en egen interiör med en varm träbeklädnad som balanseras elegant av de repetitiva svarta belysningslådorna och stolarnas röda textilbeklädnad. Aulans interiör är ett synnerligen väl bevarat och autentiskt exempel på en effektiv rumsgestaltning från det sena 1960-talet.

Byggnadens huvudkomplex kompletteras av ett antal paviljonger för hemkunskap, hantverk och gymnastik. Här utmärker sig gymnastiksalens interiör som synnerligen genomarbetad med vacker ljusförling och detaljer i trä och tegel. Dock har gymnastiksalen försetts med en olycklig rumsavgränsande mobil vägg.

Huvudkomplexet har försetts med en kvalitativ tillbyggnad för fritidsgårdens lokalbehov. Tillbyggnaden ritades av K-Konsult 1978. Jämfört med huvudbyggnaden har den en friare gestaltning och ett rumsflöde centrerat kring ett multifunktionellt samlingsrum med effektiv fönstersättning och skulpturalt takutsprång.

Tillbyggnaden upprätthåller samma materialpalett som huvudbyggnaden, vilket får den att bilda ett lyckosamt tillägg.

Desto mindre lyckad framstår tillbyggnaden för ett nytt tillagningskök från tiden kring millennieskiftet. Både exteriört och interiört gör tillbyggnaden våldsamma ingrepp på den ursprungliga arkitekturen. Exteriört bildas en baksida som aldrig var avsedd och som möter landskapet på ett olyckligt sätt. Interiört förvanskar tillbyggnaden hela matsalens komposition och funktion som öppet rum mot omgivande natur och fornlämningar.

Skolan har under många år lidit av bristande underhåll, vilket har medfört ett långt gånget förfall. Den skrala markplaneringen och markskötseln bidrar till ett hårt exteriört helhetsintryck. Eftersom byggnadstypologin är "hus i park" blir hanteringen av mark och grönstrukturer extra viktig för att bära helhetsmiljön. För helhetsintrycket spelar också hanteringen av entrépartierna en stor roll. På ursprungsritningarna syns helt uppglasade partier som gav ljusinsläpp och utgjorde viktig kontrast till den slutna volymen. Senare har de ersatts av slutna aluminiumpartier som åldrats ofördelaktigt. Bland andra märkbara visuella förvanskningar kan här nämnas: krönplåtar i koppar som ersatts av täckmålade plåtar med popnitar och betongmurar som sanerats genom täckmålning.

Mer generellt kan här andra underhålls- och miljöfrågor antydast. Eftersatt underhåll av takbrunnar har i något fall förorsakat skador på fasad. Vid senare tiders statusinventeringar har en rad brister noterats avseende byggnadernas installationer och behovet av viss miljösanering klargjorts. Det bristande underhållet av byggnadens fönster har gått så långt att det är oklart om de kan räddas utan fönsterbyte. Efter högstadieskolan flytt har delar av skolbyggnaden stängts av och saknar i dagsläget verksamhet.

Högstadieskolan – sammanfattande värdering

Skolbyggnaden bör värderas utifrån dess inneboende kvaliteter. Såsom beskrivet ovan finns många egenskaper väl bevarade och möjliga att vidareutveckla för en framtida miljö. Bland de mest utmärkande interiöra miljöerna finns aulan, fritidsgården, gymnastiksalen och matsalen. Den sistnämnda sammanhänger dock, som beskrivits ovan, med en av de svåraste förvanskningarna av anläggningen: tillagningsköket.

För att trovärdigt bevara byggnaden behöver ett antal ovan anförda förvanskningar åtgärdas. Därutöver behöver det eftersatta underhållet kompenseras med insatser. Med tanke på byggnadens inneboende värden framstår dessa insatser som väl motiverade.

En viss brist på generalitet utgör alltså en akilleshäla för byggnaden. Den har små marginaler för installationer och vissa byggtekniska lösningar som vi efterkommande kan identifiera som ohållbara, såsom vissa takfall exempelvis. Bara en noga utförd analys kan visa hur dessa delar kan lösas på ett tillfredsställande sätt. Här kan alternativa lösningar för ventilationsteknik exempelvis bli nödvändiga.

Högstadieskolan utgör inget synnerligen unikt exempel mot bakgrund av arkitekternas produktion och den stora mängd skolbyggnader från denna tid som

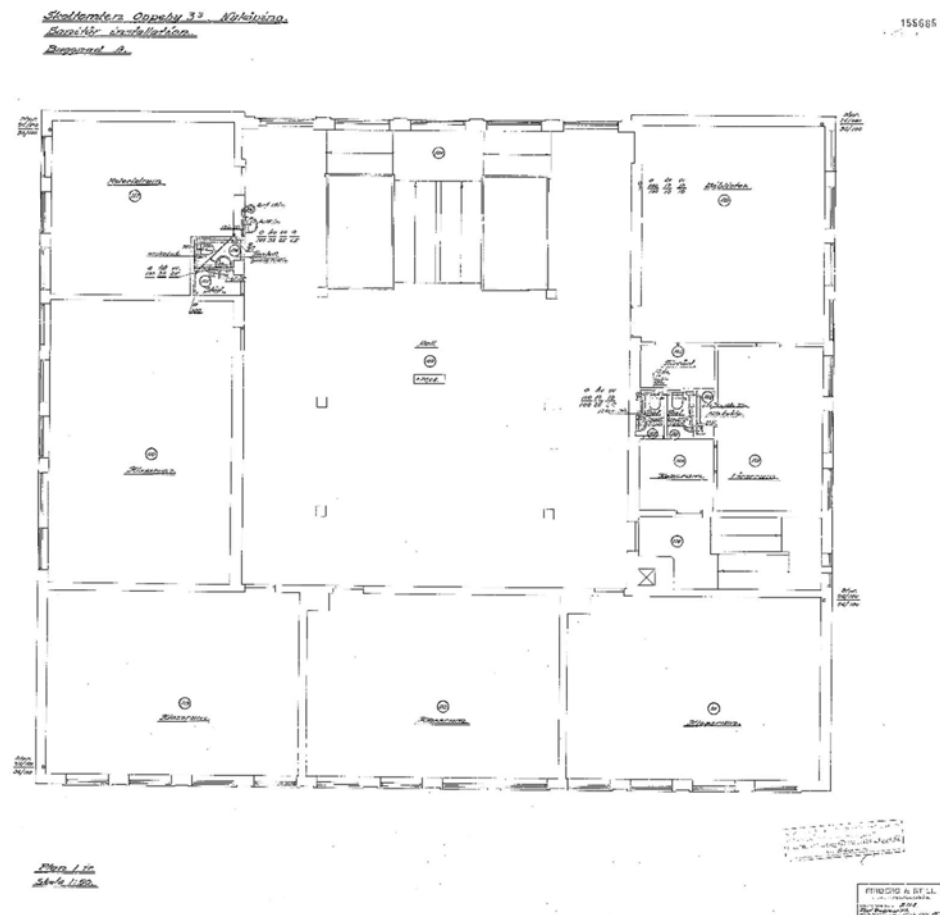
fortfarande finns i landet. Men den har inte desto mindre ett betydande lokalt och samhällshistoriskt värde.

Värdering

Skolområdet som helhet har ett stort samhällshistoriskt värde. Både Släbroskolan och Högstadieskolan har ett arkitektoniskt värde. Släbroskolans värde bedöms vara högre, kopplat till både hantverkets och gestaltningens höga kvalitet och till byggnaden som ett tidigt uttryck för folkhemsidealet.

I utbyggnaden av området har Släbroskolan även ett särskilt värde i ett stadsbyggnadsperspektiv. Släbroskolans huvudbyggnad utgör ett "ankare" i området, kring vilket verksamheterna har disponerats. Genom dess placering är områdets tyngdpunkt förlagd norrut, bort från Regeringsvägens torg och i riktning mot Nyköpingsån. Med detta betonas skolområdets landskap och dess säregna topografiska förhållanden tillvaratas. Som en följd lämnas en lucka mot torget som inte har tillvaratagits i den befintliga stadsbyggnaden. Utifrån det historiska ABC-samhällets perspektiv kan denna lucka väster om torget uppfattas som en ofullbordad lösning.

BILDBILAGA, arkivmaterial och fotodokumentation
SLÄBROSKOLAN

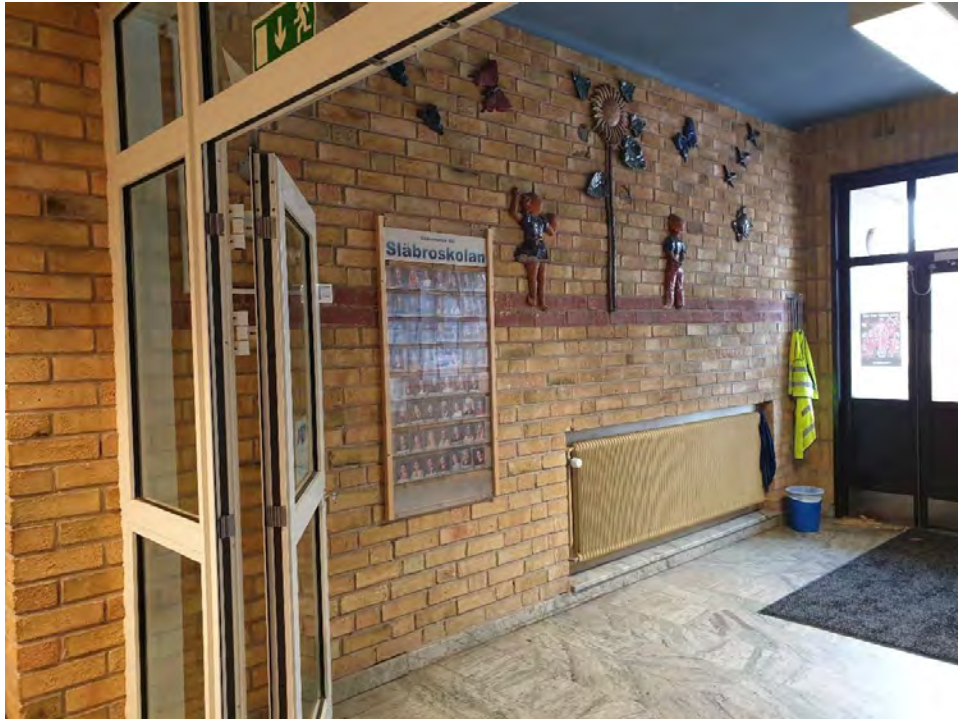
Släbroskolan, huvudbyggnad, plan 1 tr.

Släbroskolan, fasad

Släbroskolan, trapphusets fasad

Släbroskolan, entré

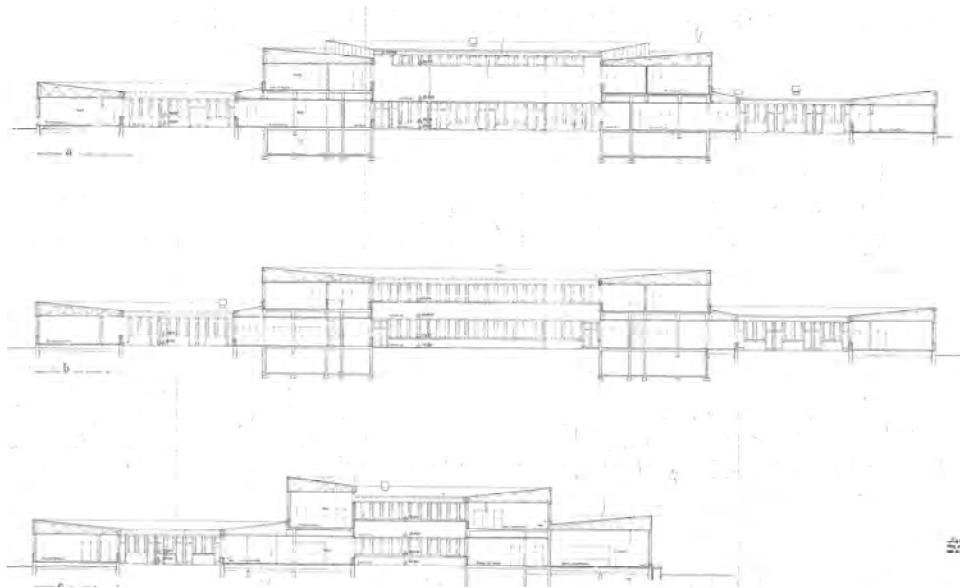
Släbroskolan, trapphus med tillägg (wc, hiss, installationer)

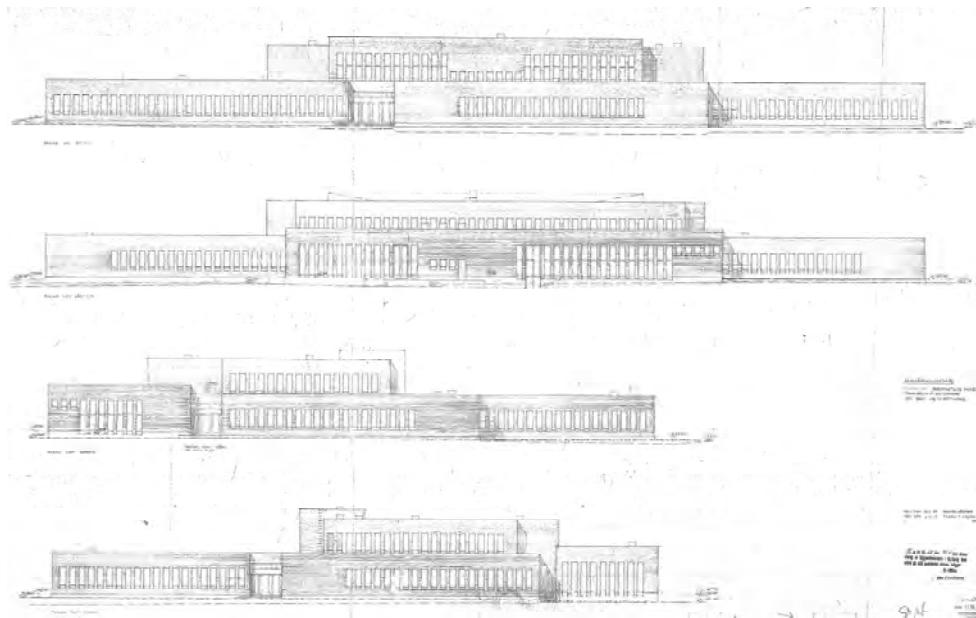
Släbroskolan, klassrum

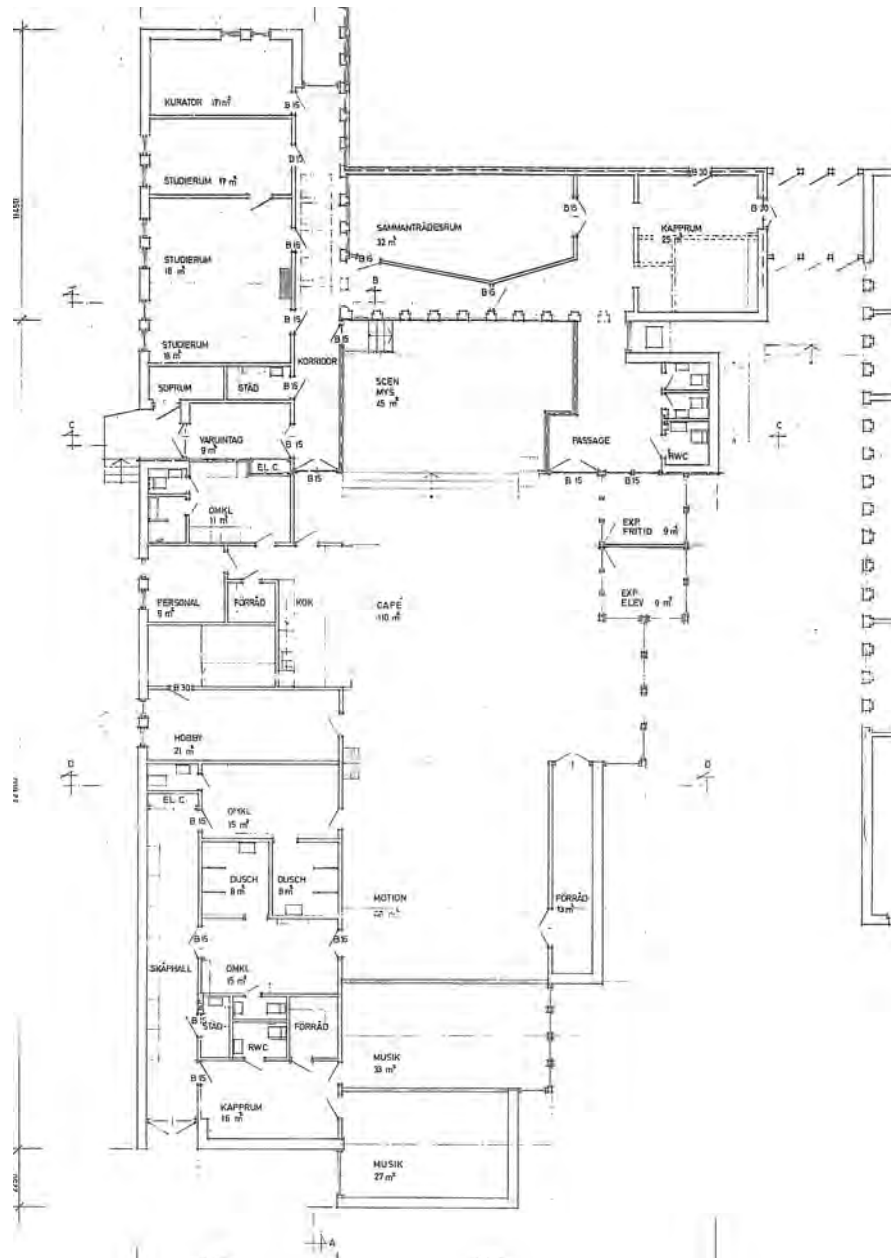
Släbroskolan, vind

Högstadieskola, huvudbyggnad, sektioner

Högstadieskola, huvudbyggnad, fasader

Högstadieskola, tillbyggnad fritidsgård, plan BV, arkitekt K-Konsult 1978

Högstadieskolan, hus i park

Högstadieskolan, fasader

Högstadieskolan, fönster

Högstadieskolan, entréparti

Högstadieskolan, skadad tegelmur (genomträngning från trasig dagavvattning)

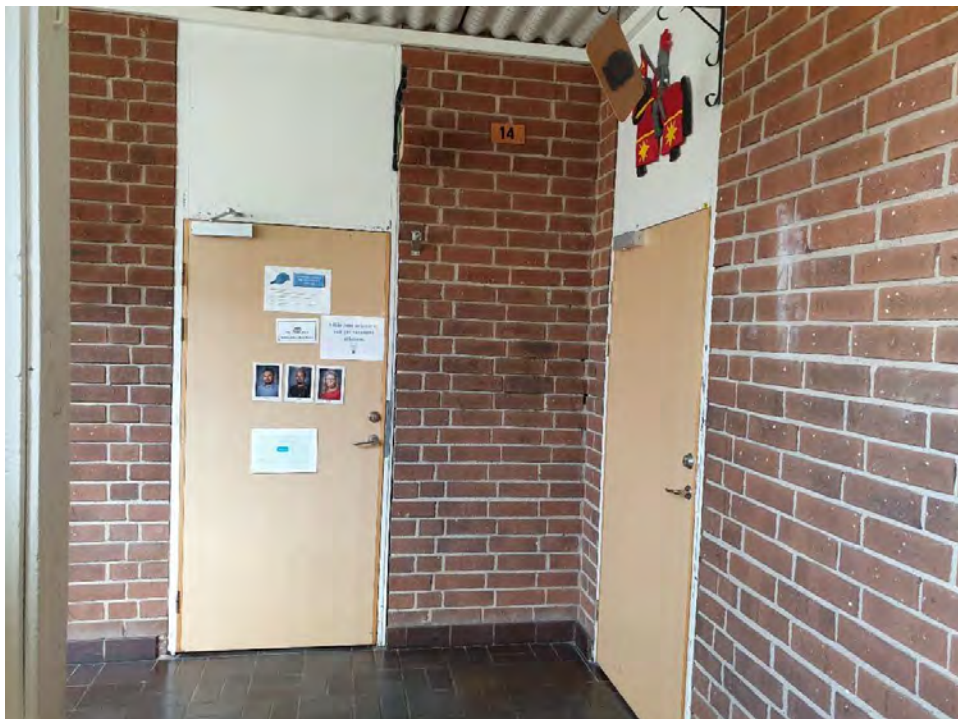
Högstadieskolan, krönplåt med dekorativ funktion

Högstadieskolan, krönplåt som blivit utbytt

Högstadieskolan, entréhall

Högstadieskolan, interiör materialpalett

Högstadieskolan, undertaksgeometrier

Högstadieskolan, belysningsarmatur anpassad

Högstadieskolans aula, bevarad totalmiljö

Högstadieskolans matsal, till vänster förvanskad

Högstadieskolans matsal efter tillbyggnad som förvanskar

Högstadieskolans matsal med tillbyggnad tillagningskök

Högstadieskolans fritids, tillbyggnad ritad 1978

Högstadieskolans fritids med takdetaljer

Högstadieskolans gymnastiksal

Detalj från högstadieskolans radio- och filmstudio i källaren